

Şaban Öz, Endülüs Yay., İstanbul 2017, 192 s.

KUR'ÂN'IN PEYGAMBERİ

KİTAP TANITIMI

FEYZA BETÜL KÖSE

YARD. DOÇ. DR.

KSÜ İLAHİYAT FAK.

Doç. Dr. Şaban Öz tarafından kaleme alınan ve geçtiğimiz günlerde okuyucusu ile buluşan *Kur'ân'ın Peygamberi*, mevcut Siyerlerin büyük çoğunluğunun rivâyet temelli olmasına mukâbil sadece Kur'ân âyetlerinden yola çıkarak onun mübelliğinin hayatını ortaya koymak iddiasıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın yeni bir Siyer usûlü denediğini söylemek yanlış olacaktır. Nitekim yazarın da belirttiği gibi eserde takip edilen “Kur'ân metnini tarih metnine dönüştürme” usûlü, Vehb b. Münebbih, Musâ b. Ukbe, İbn İshâk, Vâkıdî gibi râvî ve müellifler tarafından klasik dönem Siyer yazıcılığında da kullanılmıştır. Ancak değerlendirmesini yaptığımız çalışmanın özelliği bu usûlü, Siyer ile ilgili tüm Kur'ân âyetlerine uygulamayı ilk kez denemiş olmasıdır. Bunun yanında alışlagelen şekliyle kronolojik değil tematik Siyer anlatımını hedeflemesi de çalışmanın dikkat çeken bir diğer yönüdür. Bunda Kur'ân'ın tarihî olayları, yer, zaman ve şahıs belirterek anlatım yerine, bu unsurlardan bağımsız olarak ibret, mesaj ve örnek verme amaçlı olarak aktarmasının etkisi bulunmaktadır.

Çalışmanın küllî bir Siyer olma iddiası bulunmamakta olup yazar, Kur'ân'ın anlattığı kadarıyla bir Siyer kaleme almaya gayret göstermiştir. Böylelikle Kur'ân'ın konuşmadığı Siyer hadiselerinde oluşan boşluğun rivâyetlerle doldurulması yoluna gidilmemiş, bunun yerine ilk Siyer kaynaklarında yer alan sebab-i nüzûl bağlamındaki rivâyetlerden, kronolojik sıralamayı belirlemede veya hâdise-âyet ilişkilerinin kurulmasında istifade edilmiştir. Dolayısıyla rivâyetler arasına âyet yerleştirmek olarak karşımıza çıkan Kur'ân'ın Siyer'de kaynak kullanımının ötesine geçilerek âyetin, rivâyetin işaret ettiği anlam ile kayıtlanmasına mahal verilmemiştir. Çalış-

ma bu yönü ile, Kur'ân eksenli olarak Hz. Peygamber'in hayatını anlatan ancak Kur'ân'dan daha hacimli olan kimi eserlerden ayrılmakta olup Siyer muhtevalı Kur'ân âyetlerini belirli ve sınırlı kurgu içeren bir kompozisyon dâhilinde aktarmaktadır. Fakat bu noktada, eserin sadece âyet meâllerinin yeni bir kurgu ile aktarılmasından ibaret olduğunu değil âyetlerden açık bir şekilde anlaşılan çıkarımlara da yer verdiğini, uzak yorumlara ve rivâyet temelli aktarımlara girişmediğini söylemekte olduğumuzu belirtmeliyiz.

Kanaatimize göre yazarın önemli bir iddiası vahyin nüzûlü ile metne aktarılmasının iki farklı zaman diliminde gerçekleşmiş olması bir başka deyişle aynı vahyin iki kez nâzil olmasıdır. Öz, Kur'ân'ın ilk baştan itibaren şifâhi değil kitâbi bir metin hüviyetinde olduğu düşüncesindedir. Buna göre Resulullah'a yönelen sorular veya yaşanan hadiseler karşısında anlık olarak nâzil olan vahiy, bir kez de metinleşme sürecinde fakat bu kez, hadisenin öncesi ve sonrasını da kapsayan ve hadise bağlamında verilecek öğüt/yapılacak uyarıları da içeren bir anlatımla tekrarlanmıştır. Resulullah'ın kendisine tevcih edilen soruların tamamının yanıtlarını bilmesinin imkânsızlığına rağmen onlara cevap vermesi yazarın bu görüşünde esas aldığı delildir.

Yazarın bu düşüncesinin bir uzantısı da onun âyetlerdeki “de ki”, ifadelerini “dedi ki” şekline dönüştürmüş olmasıdır. Burada Öz'ün gerekçesi bu âyetlerin dış gerçekliği olmayan veya farazî hususlar yerine olmuş ve yaşanmış hadiselerle işaret etmekte oluşudur. Kehf Sûresi 29. âyette geçen ve “De ki, gerçek Rabbinizdendir. Dileyen imân etsin, dileyen inkâr etsin” meâlindeki âyetin, “Talepler” başlığı altında “... Resulullah onların bu tür tekliflerini, “Gerçek Rabbinizdendir. Dileyen imân etsin, dileyen inkâr etsin” diyerek reddettiği gibi...” şeklinde tarih metnine dönüştürülerek bir olay örgüsü dâhilinde aktarılmış olması çalışmada bu durumun açıkça görüleceği pek çok örnekten yalnızca biridir. Bu bağlamda yapılan bir diğer değişiklik de “de ki” ile başlayan ve Resulullah'ın kendisinden bahsederken kullanılan “o, elçisi, nebîsi” gibi ifadelerin “ben” şeklinde sunulmasıdır. Bu aynı zamanda eserde Siyer ile ilgili âyetlerin tamamına uygulandığını belirttiğimiz “Kur'ân metnini tarih metnine dönüştürme” usûlünün bir sonucudur.

Yazar, yaygın anlayışta “bir olaydan sonra inen vahiy” veya “vahyin inme müsebbibi olan olay” olarak anlaşılan *esbâb-ı nüzûle* dair rivâyetlerde olay-âyet ilişkisinden çok, rivâyetteki lafızlarla âyet lafızları (lafız-âyet) ilişkisi kurulmaya çalışıldığını belirtmektedir. Buna mukâbil Öz, tek bir hadise için pek çok âyetin nâzil olduğu ve tüm bu âyetlerin olayın hemen akabinde nüzûlünün mümkün görünmediğinden yola çıkarak *esbâb-ı nüzûl* kavramını, “Falan âyet, x hâdisesinden sonra nazil oldu” değil “Falan âyet, x olayından

bahsetmektedir” şeklinde değerlendirdiğini ifade etmekte ve böylelikle bu kavrama da alışlagelenden farklı bir yorum getirmektedir.

Eserin anlaşılması için bir zemin sağlamak üzere yazar öncelikle Kur’ân kıssaları ve Nübüvveteye dair görüşlerine yer vermektedir. Burada konunun ayrıntılarına girmeden şu kadarını ifade etmekle yetinelim ki, Öz’ün Kur’ân kıssalarını değerlendirme biçimi, kıssaların sahih olmadığını ispat etmenin imkânsız olduğundan hareketle konuyu tarihî gerçeklik olarak ele almak şeklindedir. Burada yazar kendi görüşlerini aktarırken bir yandan da özellikle tarihselci yaklaşıma tenkitler de getirmiş olmaktadır. Kıssalar bağlamında değinmemiz gereken bir başka husus da “evlere arkadan girme”, düşmanla mücadele amacıyla “at besleme”, Resulullah ile görüşmeden önce “sadaka verme” gibi Hz. Peygamber’in hayatına dair Kur’ânî anlatımların yazar tarafından tıpkı Hz. Süleyman, Hz. Musa ve diğer peygamberlerin kıssalarında olduğu gibi birer Kur’ân kıssası olarak addedilmiş olmasıdır.

Yazara göre Kur’ân’da nebevî geleneğe dair âyetlerin birinci muhatabı olarak Hz. Peygamber sunulurken muhataplarına mesaj vermek de meselenin diğer bir yönünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda çeşitli âyetler, muhatabın “inkâr”ı üzerinden nübüvveti vurgulamakta, onların âdeta bir gelenek oluştururcasına gönderilen her peygambere yönelttikleri itiraz ve cevapların benzerliğini öne çıkararak bu durum Resulullah’a bir teselli olarak sunmaktadır.

Eserin ana bölümleri İslâm Öncesi Araçlar, Mekke Dönemi, Medine Dönemi, Hz. Peygamber’in Ailesi ve Toplum başlıklarını taşımaktadır ve her birinin muhtevasında ana ve hatta tek kaynak olarak Kur’ân âyetleri kullanılmıştır. İçerikte dikkatimizi çeken husus, Kur’ân’ın anlattığı kadarıyla yetinilmiş olmasıdır ki bu da Kur’ân’dan yola çıkarak Siyer yazma iddiasındaki kimi çalışmalarda şahit olduğumuz, içerikte farklı kaynaklara başvurarak çalışmanın ortaya çıkış iddiasından sapmaların bu eserde görülmesine engel olmuştur. Bu hususa dair çalışmada bulunan sayısız örnekten birini aktarmak yazarın usûlünü daha açık ortaya koyacaktır. Örneğin Yâsin Sûresi 78-79. âyetlerde yer alan “Bu çürümüş kemikleri kim diriltecek?” sorusunu soran şahıs Öz tarafından “müşriklerden biri” olarak tanımlanarak rivâyetlerde geçen Übeyy b. Halef ve Nadr b. el-Hâris’in isimleri zikredilmemiş ancak dipnotta ve “rivâyetlerde bu isimler yer almaktadır” şeklinde nakledilmiştir. Kimi başlıkların sadece birkaç satırdan ibaret açıklama ile aktarılmasına mukabil kimilerinin oldukça geniş muhteva ile sunulmasının nedeni de işte sözünü ettiğimiz, Kur’ân’ın anlattığı kadarıyla yetinmekten taviz verilmemiş olmasıdır. Aynı durum o dönemde yaşanan ve Siyer anlatımla-

rında yer alan bazı hususlara kitapta hiç yer verilmemesini de beraberinde getirmiştir. Hz. Peygamber'in çok sayıda evlilik yapmasına mukâbil kitabın "Eşleri" başlığında hanımlarından sadece Zeynep bnt. Cahş'ın adının yer alması da sözünü ettiğimiz bu usûlün bir yansımasıdır.

Eserin dili oldukça sade ve açık olup, girift ve ağdalı ifadeler kullanmaktan kaçınıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte coğrafya gibi teknik konularda daha keskin ve kısa ifadeler var iken ibadet, gündelik hayat, muhalefet gibi hususları ele alan ve daha çok da sosyal hayata dair konularda diğerlerine nispetle daha akıcı ve hikâyeci bir anlatım üslûbu kullanıldığını söylememiz mümkündür.

Sonuç olarak, Endülüs Yayınları'nın Siyer Kitaplığı'ndan çıkan *Kur'ân'ın Peygamberi*, gerek usûl gerekse kaynak bakımından alışlagelen Siyer yazıcılığından ayrılarak alana yeni bir açılım getirmektedir. Kur'ân'ın başından itibaren kitâbî bir metin olduğu, vahyin iki kez nüzûlü ve Kur'ân metninin tarih metnine dönüştürülmesi usûlünün muhtevadaki uygulama örneklerinin alan araştırmacıları tarafından çokça tartışılacağını ve bunun da doğruya ulaşma adına gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Çalışma, gerek sağladığı açılım gerekse neden olacağı tartışmalar açısından bir okuyucu olarak ülkemizdeki çağdaş Siyer yazıcılığının yeni orijinal ürünler vermesine yönelik beklentimizi artırmaktadır.

